

FELSEFE DÜNYASI

2016/YAZ/ SUMMER Sayı/Issue: 63

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve Hakemli Bir Dergidir.

ISSN 1301-0875

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Yard. Doç. Dr.) *Felsefe Dünyası*'nın Danışma Kurulu/Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Editör / Editor

Prof. Dr. Celal TÜNER

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet İNAM (ODTÜ)
Prof. Dr. Celal TÜNER (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt Ün.)
Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR (Yıldırım Beyazıt Ün.)
Yard. Doç. Dr. Necmettin Pehlivan (Ankara Üniversitesi)
Yard. Doç. Dr. M. Enes KALA (Yıldırım Beyazıt Ün.)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve Tubitak/ULAKBİM tarafından dizinlenmektedir.

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is published biannually. It is indexed by Philosopher's Index and Tubitak/ULAKBİM since 2004.

Adres/Adress

Necatibey Caddesi No: 8/122
Kızılay - Çankaya / ANKARA
PK 21 Yenişehir/Ankara • Tel & Fax: 0 312 231 54 40
www.tufed.org.tr

Fiyatı / Price: 35 ₺ (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi

IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi ve Baskı / Design and Printed by.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Alinteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

Basım Tarihi : Temmuz 2016, 750 Adet

Martin Heidegger'in Varlık Ontolojisinde *Fark* Metafiziği

Sinan KILIÇ*

Giriş

Heidegger bir varlık filozofudur. Varlık filozofu olması nedeniyle tüm düşünce sistemi, varlığın Batı felsefesindeki tarihsel anlamının ne olduğu üzerine temellenir. Bu nedenle Heidegger'in felsefesinde “fark”ın ne olduğu filozofun varlık ontolojisiyle bağlantılıdır. Heidegger'in varlık ontolojisinde Batı felsefe tarihi, daha özelden Batı düşünme tarihi varlığın tarihidir. Çünkü *düşünme* ve *varlık* birbirine aittir. Heidegger'de düşünmek varlık üzerinedir; düşünmek karşımızda nesne olan değil, dil içerisinde önümüzde serili olan varolandaki varlığın ne olduğu üzerine soru sormaktır. Varolandaki varlığın ne olduğu Batı felsefe tarihinde iki farklı düşünme geleneği içerisinde irdelenir. Bunlardan birincisi: Varlığı sürekli doğma, oluş, açığa çıkma olarak kavrayan Antik-Greek felsefesi; ikincisi ise varlığı tümel olarak özdeşlikle açıklayan Platon ve Aristoteles felsefesi. Birinci gelenekte “fark” physis olan varlıkla olumlanırken; ikinci gelenekte “fark” aynı'nın yokluğu olarak olumsuzlanır. Heidegger'in varlık ontolojisinde “fark”ın ne olduğu da bu iki geleneğin varlık kavrayışı ile bağlantılıdır. Bu iki farklı varlık kavrayışı ise birbirine karşıt değil; varolandaki varlığın iki farklı yorumu, gizini açmasıdır. Bu çalışmada yukarıda ifade edilen iki farklı varlık yorumu bağlamında, Heidegger'in varlık ontolojisinde “fark”ın ne olduğu ontolojik ve metafizik problemlerle irdelenecektir.

Heidegger'e göre Batı felsefe tarihinde Aristoteles'ten Nietzsche'ye kadarki baskın olan varlık kavrayışında, varlık en tümel,¹ en tanımlana-

* Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Yrd. Doç. Dr.

1 Burada Heidegger özellikle Aristoteles'in varlık kavrayışıyla oluşan düşünme geleneğine gönderimde bulunur. Bunu Aristoteles, *Metafizik*'in birinci kitabında şu şekilde ifade eder: “Her şeyi bilmek en yüksek ölçüden tümelin bilgisine sahip olmaktır.

maz ve en kendiliğinden açık olan olarak düşünülür.² Heidegger için Batı felsefe tarihinde baskın olan bu varlık kavrayışı varlığın unutulmuşluğudur. Unutulan varlık, Da-sein ve onun tarihselliği içerisinde anlamıdır. Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'da, Da-sein'in varlığının unutulmuşluğu olarak Batı felsefesinin varlık kavrayışına yönelik yaptığı bu değerlendirmeye, *Identity and Difference*'da tekil olan varlığın, "fark"ın unutulmuşluğuna dönüşür.³ Bu nedenle Heidegger'de varlığın unutulmuşluğu daha temelde "fark"ın unutulmuşluğudur.⁴ Heidegger'e göre unutulma içsel olarak "fark"a aittir ve "fark" unutulmanın kendisidir.

1. Fark Nedir?

Heidegger varlığı, varolanların bir cinsi olarak ele almaz.⁵ Çünkü Heidegger'e göre varlık "fark"tır.⁶ "Fark" algılanmasa da baştan sona varlıktadır, varlıkta olması temelinde ise düşünmedir. Heidegger bu fark edilmeyen ama hep orada olan "fark"ı Grimm Kardeşler'in masal örneğinden hareketle açıklar.⁷ Heidegger için "fark" hep varlıktadır ve orada-

---

Tümeli bilen onun içine giren bütün özel durumları da bilir ve bu tümeller insanlar tarafından bilinmesi en zor olanlardır. Çünkü, onlar duylardan en uzak olanlardır." (Aristoteles, Metafizik, 982a 20-25).

- 2 Heidegger, *Being and Time*, translated by Joan Stambaugh, State University of New York Press, Albany: 1996, s. [2-(3-4)].
- 3 Bu kapsamda şunu belirtmek gerekir ki, Heidegger 1926 yılında yayımladığı *Varlık ve Zaman*'da varlığın anlamını etik ve politik bir problemin dışında ontolojik bir problem olarak Da-sein'in ontolojik varlığı üzerinden gerçekleştirirken; 1957 yılında yayımladığı *Identity and Difference*'ta özdeşlik ve fark ontolojisi bağlamında ele alır. *Varlık ve Zaman*'da varlığı, Da-sein'in ontolojik varlığı ve varoluşu ile ele alırken, *Identity and Difference*'da ilk ilkelerin sorgulanması bağlamında metafizik ile çözümler. Burada varlığı varlık olmak bakımından özünü özdeşlik, onun da temelinde "fark metafiziği" içerisinde değerlendirir. Bu nedenle, *Identity and Difference*'ta varlığın varlık olmak, daha temelde "özdeşlik" ve "fark" bakımından ne olduğu üzerine düşünülür.
- 4 Heidegger, *Early Greek Thinking*, translated by David Farrell Krell and Frank A. Capuzzi, Harper and Row Publishers, New York: 1984, s. 50.
- 5 Heidegger, *Being and Time*, s. [33-(38)].
- 6 Heidegger, *Identity and Difference*, translated by Joan Stambaugh; Harper & Row, New York, 1969, s. 47.
- 7 Heidegger'in sözünü ettiği masal şu şekildedir: Hızlı bir koşucu olmakla böbürlenlen tavşan, kirpiye meydan okur ve yarışma teklifinde bulunur. Teklife evet diyen kirpi eve dönüp karısına durumu anlatır ve aklına gelen kurnazlığı gerçekleştirmek için karısına, yapması gereken şeyi anlatır. Buna göre karısı, varış noktasının olduğu yere gizlenecek ve tavşan tam bu noktaya gelmek üzereyken ortaya çıkıp "ben vardım bile" diyecektir. Kirpilerin arasındaki farkı kestirmek olanaksız olduğu için tavşan da durumun

dır; fakat unutulmuştur. Bu unutulmanın nedenleri ise varlığı “aynı” ile açıklayan özdeşlik ilkesiyle bağlantılıdır. Bu nedenle, problem özdeşlikle ve Heidegger’in düşünmenin temel problemi olarak ifade ettiği “düşünmenin kendisiyle” bağlantılıdır. Düşünmenin kendisi ise “fark olarak farktır.”⁸ Fakat Batı felsefesinde “fark” hem ontolojide hem de metafizikte tıpkı hiçlik gibi tanımlanamaz, belirsiz ve yokluk⁹ olarak kabul edilir. Bu da bize felsefede üzerine daha çok düşünülenin, neden “fark” değil de özdeşlik olduğunu açıklar. Buna göre eğer “fark” tanımlanamaz, belirsiz ve yokluk olarak kabul edilmeseydi, “fark” daha temel bir problem olabilirdi. Fakat Batı düşünmesinde “fark” tanımlanamaz ve belirsiz kabul edildiği için, “varlık nedir?” sorusu da “fark”ın yerine; “aynı olanın ne olduğu?” sorusuyla tartışıldı hep. Heidegger’e göre ise varlığın temel problemi “aynı” değil, “fark”tır. “Fark”ın ne olduğu da Batı düşünme geleneğinde hem ontolojik hem de metafizik bağlamda irdelenen varlık ve varolan arasında kurulan ayırmda açığa çıkacaktır. Varlık ve varolan arasındaki ayırmda “fark” a dair açığa çıkan gerçeklik, “aynı” olanın kavranışı içinde “fark”ın unutulmuşluğudur. Çünkü Batı düşünme geleneği “fark”ı varolmayan ile temellendirdiğinden, varlığı da “aynı” olanın ne olduğuyla temellendirdi. Böylece varolmayan ile aynı anlama sahip olan “fark”ın ne olduğu üzerine düşünülmez, çünkü problem olan fark-varolmayan (hiçlik) değil varlıktır. Varlık ise özdeş olandır. Özdeş olan nedir? Özdeş olan A, A’dır. A, A’dır ise Batı felsefesinde varlığın ve düşünmenin temel ilkesi olarak kabul edilen özdeşlik’tir.

Özdeşlik nedir?¹⁰ Özdeşlik, “bir şeyin kendisiyle aynı olması” veya “kendisi ile bir şeyin birliği” anlamında tartışılır. Bu birlik Plotinus’da “va-

---

ayırımına asla varamayacaktır. Nitekim öyle olur. Tavşan tam varış noktasına gelmek üzereyken kirpinin karısı gizlendiği yerden ortaya çıkar ve “ben vardım bile” der. Yarışı kaybetmeyi bir türlü hazmedemeyen tavşan, tekrar yarışma teklifinde bulunur. Ne var ki her defasında kaybeder. Ne zaman varış noktasına gelse, kirpiyi (yani farkı) daima orada bulur. (Heidegger, Özdeşlik ve Ayrım, çev. Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara: 1997, s. 61, 62).

8 Heidegger, *The End of Philosophy*, translated by Joan Stambaugh, Harper & Row, New York: 1973, s. 47; Heidegger, Özdeşlik ve Ayrım, s. 46.

9 Daha fazla bilgi için bk., Platon’un *Sofist* adlı diyalogu.

10 Düşünmenin en yüksek ilkesi olan özdeşlik $A=A$ ile formüle edildiği gibi, A, A’dır ile de formüle edilir. A, A’dır ilkesi bir şeyin başka bir şeye eşitliğini değil, bir şeyin kendi ile aynılığını ifade eder. Aynılığı ifade eden A, A’dır ilkesinde, iki ayrı şey değil; tek bir

rolanların birliği”; Leibniz’de “birbirinden kesinlikle ayıramayacak olan şeylerin birliği”; çünkü Leibniz’e göre “eğer iki şey birbirinden kesinlikle ayıramayacaksa, onlar özdeştir; aynı şeydir.¹¹ Nicholaus Cusa’da ise özdeşlik “varolanların birliği” ile değil, “karşıtların örtüşmesi”yle kavranır. Buna karşın Heidegger’de özdeşlik “birlikte ait olmaktır.” Fakat birlikte ait olmak nedir? Hiç şüphesiz birlikte ait olmak, A, A’dır ilkesi ile formüle edilir. Heidegger’e göre özdeşlikteki temel problem, A=A’dır ilkesiyle “iki şeyin aynılığına mı?”; yoksa A, A’dır ilkesiyle “bir” ve “aynı”lığa mı vurgu yapılmakta? olduğudur. Filozofa göre Parmenides’te bu iki sorunun yanıtı belirsiz kalsa da¹² A, A’dır ilkesi, Parmenides’in “varlık ve düşünme bir ve aynı şeydir” ifadesindeki aynılığa aittir.¹³ Buradaki aynılık “birlikte ait olmaktır.” Heidegger’de varlık ve özdeşliğin birlikteliği, birlikte ait olma; bir çatı, bağ gibi düşünülür, birinin diğerine olan zorunlu bağı.¹⁴ Bu bağdan anlaşılması gereken nedir? İnsan ve varlığın birbirine aitliği veya birlikte birbirine ait olmasıdır.

İnsan ve varlığın birbirine ait olması “aynı” terimi ile açıklanır. Fakat Parmenides’ten beri süre gelen “aynı” ile açıklanmaya çalışılan varlığın

şeyin olması özdeşlik ve aynılık için yeterlidir. Heidegger için özdeşlik A=A’yı değil; A, A’dır ilkesini ifade eder. A, A’dır ilkesi ile A=A ilkesi arasında nasıl bir ayrım vardır? A=A ilkesinde iki ayrı şeyin eşitliği varken, A, A’dır ilkesinde bir şeyin kendi ile aynı olması vardır. Çünkü A, A’dır ilkesi varolanların varlığını sesler ve her varlığın kendisi ile aynı olduğunu ifade eder (Heidegger, *Identity and Difference*, s. 23-27).

11 Joan Stambaugh, “Introduction”, *Martin Heidegger-Identity and Difference*, Harper&Row, New York: 1969, s. 7-18; 9.

12 Heidegger, Parmenides’in “varlık ve düşünme aynıdır” ifadesindeki “aynının” belirsiz olduğunu söyler. Çünkü burada aynılık da “iki farklı şeyin birliği mi?”, yoksa “tek bir şeyin kendisi ile aynı olması mıdır problem olan?” belirsiz kalır.

13 Parmenides’in “düşünme ve varlık bir ve aynı şeydir” ifadesinin anlamı, düşünme ve hakikatin bir ve aynı şey olduğu anlamını içerir. Parmenides’te hakikat nedir? Hakikat gizlenmemiş olandır. Fakat bu gizlenmemiş olan bir kaç anlama sahiptir: Birincisi, gizlenmemiş olan gizlenmiş olana referans eder. Bu nedenle gizlenmek hakikatin özüdür. İkincisi, gizlenmemiş olan, hakikatin gizlenmiş olanda aslı olduğunu ve onunla çatışmalı olduğunu gösterir. Üçüncüsü, gizlenmemiş olan, hakikatin yer aldığı karşıtların gerçekliğine referans eder. Burada karşıtlar hakikat olmayana, hakikat olmayan ise yanlış olan ile özdeştir. (Heidegger, *Parmenides*, translated by Andre Schuwer and Richard Rojcewicz, Indiana University Press, Indianapolis: 1992, s. 26.). Tam da bu nedenle Parmenides’te hakikat aynı olan olurken, Batı düşünme geleneğinde fark aynının karşıtı anlamında kavranacaktır ve aynının karşıtı olarak yanlış ile eş anlamda tutulacaktır. Çünkü hakikat aynı, yanlış ise karşıt olandır.

14 Heidegger, *Identity and Difference*, s. 29.

ne olduğu ise belirsizdir. Heidegger'e göre Parmenides varlığı (hakikati)¹⁵ özdeşliğe ait kılar, metafizik ise özdeşliği varlığa ait kılar. Özdeşlik, varlığa nasıl ait olacaktır? Düşünme ile. Parmenides'in yaklaşımında varlık (hakikat) özdeşliğe düşünme ile dahil olduğundan, özdeşliğin özü bu tahsis edilme olayının da özü olur. Metafizik değerlendirmede ise özdeşlik varlığa dahil olduğundan, varlığın özü düşünme olur. Heidegger'e göre varlık-hakikat ve düşünmenin bu türden bir aynı öze sahip olması, onların birbirinin mülkiyetine geçirilmesini olanaklı kılar. Varlık ve düşünmenin birbirinin mülkiyetine geçirilmesi veya birbirine ait kılınması dil ile gerçekleşir. Bu varlık ve düşünmenin iki farklı şeyin öz ile aynılığını değil, olanak bakımından dil ile birbirine çatılmasıdır. Çünkü Heidegger'de "tahsis edilmenin", "birlikte ait olmanın" gerçekleştiği yer dildir ve dil varlığın evidir.¹⁶

Bu tahsis edilme olayının sonucunda farklı bir anlam kazanan özdeşliği, Heidegger şu şekilde ifade eder: "Özdeşliğin özü tarafından talep edilen bir kaynak, köken; çünkü o, insan ve varlığın tahsis edilmenin özsel ışığında birbirine ait olup olmadığına ihtiyaç duyar."¹⁷ Heidegger'e göre bu yolla devam edildiğinde Parmenides'ten beri varlığın anlamının kavranmasında temel ilke olan özdeşlik ile düşünmek Nietzsche ile dönüşüme uğrar. Nietzsche ile düşünmek veya varlık, aşkın, zaman üstü olmaktan çıkar. Batı felsefe tarihinde Aristoteles'ten Nietzsche'ye kadar, eğer varlığın özünün (ousia) ne olduğu kavranabilecekse, bunun özdeşlik ilkesiyle ancak olanaklı olduğu kabul edildi. Oysa Heidegger, özdeşliği varlığın bir ilkesi olarak gören metafizik düşünme temeliyle özdeşliğin ilkesinin ne olduğu üzerine düşünür. Bu düşünmede filozof açısından problem, özdeşlik ilkesinin bize neyi seslediğidir? Ona göre özdeşlik ilkesi Nietzsche'ye kadar Batı felsefe tarihi boyunca "aynı" olan ile kavrandı. Oysa özdeşlik "aynı" olana yönelik bir ilke olmadığından, "birlikte ait olmak" ile kavranmalı. Çünkü özdeşlik "birlikte ait olmayı" "sesler. Neyin birlikte ait olmasını? Varlık ve insanın, daha temelde varlık ve düşünmenin birlikte ait olma-
lılığını; birlikte dilde çatılmasını sesler. Bu bağlamda Heidegger için varlık

15 Parmenides'te varlık, hakikat anlamındadır ve hakikat tanrıcadır. Daha fazla bilgi için bk. Heidegger, *Parmenides*, adlı metni.

16 Heidegger, *Identity and Difference*, s. 39.

17 Heidegger, *age.*, s. 39-40.

“aynı” olan değildir, “fark” olandır. “Fark” ise hep oradadır ve varlıktadır; fakat saklıdır. Grimm Kardeşler’in masalında olduğu gibi, görünen hep “aynı”dır ama temel de olan hep “fark”tır.

“Fark” nedir? Heidegger’e göre “fark” varlıktır; varlık olması bakımından o politik ve etik değil, ontolojik bir problemdir; ontolojik olması bakımından, “fark”ın ontolojik bir kavranışı değil; varolanların veya ontolojik olanın “fark” ile kavranışıdır. Çünkü varolanlar arasında ortak, tek bir özdeşlikten söz etmek olanaklı olmadığından; varolanlar arasında hep bir “fark” olacaktır. Burada belirleyici olan varlık ve öz ayrımıdır. Özün nasıl kavrandığıdır? Heidegger’e göre öz dil ile kavranır. Bu nedenle öz ve varlık dilde konuşur.¹⁸ Varlık dilde ne ile konuşur? Varlık dilde kopula (-dır, to be) ile konuşur. Varlığa ilişkin kopula şunu gösterir; mevcut olmak, sürekli el altında olmak, meydana gelmek, -den gelmek, oluşmak, kalmak, ait olmak, boyun eğmek, için demek olmak vb.¹⁹ Bu olma tarzları açısından bir aynılık değil, “fark” vardır; bu sebeple varolan “fark” varlığa aittir ve pratik değil ontolojik bir problemdir.

2. Ontolojik Fark

Heidegger’e göre Batı felsefe tarihinin varlık kavrayışında yer alan temel hata varlığı ya aynılıkla ya da karşıtların analizi ile değerlendirmesidir: görünüş, gerçeklik; form, idea; bir, çok; sonlu, sonsuz vb. Bu karşıtlık temelinde Batı düşünme tarihinde varlık hep aşkın kılınır ve temsillerle, kategorilerle kavranır. Varlık temsillerle, kategorilerle kavranmaya çalışıldığına ise²⁰ hem varlığın hem de “fark”ın ontolojik temeli unutulur. Çünkü temsilci düşünme yapısı varlığı veya “fark”ı hep ide üzerinden anlamaya çalıştığından, ontolojik farkı kavramada başarısız olur. Heidegger içinse “fark” bir temsil veya ide ile bağlantılı olmayıp, ontolojiktir. Ontolojik fark nedir? Ontolojik fark varlık ve varolanlar arasındaki ayırmada, varolanın varlığının ne olduğu üzerine düşünme ile temellenir. Bu nedenle Heidegger varlık ve varolanlar arasındaki ontolojik farktan “henüz düşünülemediğinin ne olduğunu” sorar.²¹ Bu anlamda ontolojik fark “varolanla-

18 Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, s. 57.

19 Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, s. 96.

20 Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, s. 57.

21 Joan Stambaugh, “Introduction”, Martin Heidegger: *Identity and Difference*, s. 17-18;16.

rın varlığının ne olduğunun” sorgulanmasıdır. Bu sorgulama varolanların varlığının temelinde ontolojik olarak “aynılığın mı?”, yoksa “farkın mı?” var olduğu üzerinedir. Heidegger’e göre ontolojik temelde varlık, “aynı” veya “bir” olan değil; “fark”tır. Bu ontolojik fark, varlık ve varolanlar arasındaki ayırmada dile getirilemeyen ama hep orada olan; hep orada olmasına rağmen unutilan “kavramsız veya kavram öncesi fark”tır. Bu anlamda kavram öncesi varlık, ontolojik farktır. Ontolojik fark, hep varlıkta olmasına rağmen temsilci düşünmenin inşasıyla unutilmuştur.

Unutilan ontolojik farkın kavranmasında temel olan varlık ve varolan ayırımında, Heidegger’e göre biz varolanlarla her yerde karşılaşırız; onlar bizi kuşatır, taşır ve kontrol eder, büyüler ve tamamlar; bizi yüceltir ve hayal kırıklığına uğratar. Fakat problem bu “varolanın ne olduğu?” olmayıp, “varolanın varlığının ne olduğudur?”; daha temelde “varolanın varlığının anlamıdır” problem olan.²² Varolanın varlığının anlamı ise Batı düşünme geleneğinde genel olarak “özdeşlik” ilkesiyle gerçekleşir. Heidegger varolanın varlığının ne olduğunu özdeşlikle değil, “fark” temelinde kavramaya çalışır. Onda problem “varolanın varlığı nedir?” sorusudur. Heidegger’de varolanın varlığı Grekler’deki anlamıyla *physis*’tir.²³ Fakat tüm bu belirlenimlerin içerisinde “varolanın varlığı nedir?” sorusunun yanıtı belirsizdir. Bu belirsizlik içerisinde Heidegger soruya şu şekilde bir örnekle açıklama getirir: Orada bir okul binası vardır ve o bir varolandır. Orada pek çok şey de bulunabilir; koridor, merdiven, sınıf ve mobilyalar. Orada biz son derece açık bir düzen içerisinde varolanlar bulabiliriz. Şimdi tüm bunlara rağmen binanın varlığı nerededir? O, binadır. Bu varolanın varlığı ona ait olmasına rağmen, biz varolanın içinde varlığı bulmayız. Bu nedenle okul nerededir? sorusu hâlâ yanıtız kalır. Çünkü varlık gözlemlenebilir olanlarda oluşmaz. Grimm Kardeşler’in masalında olduğu gibi, burada da biz onu gözlemlemesek bile binanın varlığı oradadır. Binanın varlığı ona bakanlarla, onun içinde oturan öğrenciler için “aynı” olmama-

22 Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, s. 34.

23 *Physis* nedir? Grekler’deki anlamıyla varlıktır, varlığın bir yandan öbür yana geçişidir. *Physis* varolanların ilkin olduğu ve gözlemlenebilir olmasıyla kendinde varlıktır. O, bir noktadan bir diğerine geçişte açığa çıkar: Güneşin doğmasında, bir bitkinin çiçek açmasında, doğumda vb. O, varolanların varlığı anlamındadır. Varolanların kendini açması anlamında varlıktır (Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, s. 19).

sına rağmen;²⁴ bina hep oradadır ve hep vardır. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi, biz varlık olarak “fark”ı veya varolanın anlamını görmesek bile, o hep oradadır. Bu hep orada olan varolanın varlığının kavranmasını Heidegger, aynılık problemi bağlamında, “-ile birlikte olmakla” açıklar.

...ile birlikte olmak nedir? Parmenides’in ontolojisinde “-ile birlikte olmak”, varlık ve düşünmenin aynılığıdır. Descartes’ta düşünen ben’dir. Heidegger’in ontolojisinde ise varlık ve insanın birlikteliğidir. Bu nedenle Heidegger’de varolanların varlığının anlamı, varlık ve insanın birlikteliğinin kavranması ile olanaklıdır. İnsan ve varlığın birlikteliği; birbirine çatılma, birbirinin mülkiyetine geçirilmedir. Birbirinin mülkiyetine geçirilmeyi, çatılmayı olanaklı kılan insanın varlığa açıklığıdır. Bu açıklığı sağlayan nedir? İnsanın bir varolan olarak düşünme haliyle varlığa ait olmasıdır. Heidegger’e göre insan düşünme özelliği ile varlığa açılır ve ona cevap verir.²⁵ Heidegger’de insan ve varlık birbirine aittir,²⁶ insan ve varlığın birbirine ait olması dil ile olanaklı kılınmıştır. Heidegger’in varlığın veya “fark”ın unutulmuşluğu olarak ifade ettiği problem de bu birlikte ait olmanın unutulmuşluğunda temellenir. Çünkü özdeşlik ilkesinin, bir şeyin kendi kendisi ile aynı olması olarak kavranmasıyla; varlığın özü probleminde, özün nasıl kavranacağına ilişkin soru kategorilerle yanıtlanmıştır. Oysa Heidegger için varlığın kategorilerle kavranması hep orada olan “fark”ın unutulmasıdır. Çünkü varlık kategorilerle kavranmaya çalışıldığında görülecek olan hep “aynı” olandır, “fark” değildir. Bu unutulmanın yanı sıra varlığı kategorilerle kavramaya çalışmanın neden olduğu bir diğer problem ise varlık ve insanın “-ile birlikteliğinin” değerlendirilmemesidir. Çünkü varlık kategorilerle kavranmaya çalışıldığında o ya varlığın kendisi ya da insan açısından değerlendirilir. Heidegger için her iki yaklaşım da varlığı kavramada yetersiz kalır ve hataya neden olur. Heidegger’e göre varlık ve insanın birbirine tahsis edilmesinde, bu “-ile birlikteyi” veya “birbirine ait olmayı” belirle-

24 Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, s. 35-36.

25 Bu kapsamda şunu ifade etmek gerekir ki, Heidegger’in *Varlık ve Zaman*’daki varlık düşüncesi ile *İdentitiy and Difference*’daki varlık düşüncesi farklılık gösterir. *Varlık ve Zaman*’da varlık ve Da-sein’i zaman ile birbirinin mülkiyetine geçirirken, *İdentitiy and Difference*’de insanı düşünme özelliği ile varlığın birlikteliğine açar. Heidegger’de tüm varolanlar varlık (ilk neden anlamında) ile birliktedir. Fakat insan düşünme özülüyle varlık ile birliktedir. Onda, insan düşünme özülüyle varlıkla yüz yüze gelir ve insanın varlıkla yüz yüze gelebileceği tek alan da bu düşünme özelliği olur (Heidegger, *İdentitiy and Difference*, s. 31).

26 Heidegger, *İdentitiy and Difference*, s. 31.

yecek olan düşünmedir.²⁷ Böylece varlığın anlamı “insan ve varlığın birlikte birbirine ait olmasında” temellenir. Burada *ait olma* varlığın düzeninde değildir.

Varlık ve insanın birbirine ait olma özelliğinin dışında; Heidegger'in ontolojisinde insan bir varolandır ve diğer varolanlardan, bir taştan, ağaçtan, kartaldan ayrı değildir. Fakat insanın ayırt edici özelliği onun varlıkla veya düşünme ile birlikte olmasıdır. Çünkü insan düşünme özelliği ile varlığa açıktır, varlıkla yüz yüzedir.²⁸ İnsan ve varlığın birlikteliğini deneyimlemeyi olanaklı kılacak kaynak ise düşünmedir. İnsan ve varlık düşünmede ve dilde birbirine tahsis edilmiştir. Dil ve düşünmeyle gerçekleşmesi bakımından tahsis etme biriciktir, tekildir; çoğulu olanaklı değildir. Varlık ve insanın dilde birbirine çatılmasıyla, Heidegger'in Batı felsefe tarihinde Aristoteles'ten itibaren hüküm sürmüş olan insan kavrayışına (rasyonel hayvan) bir karşı çıkışı vardır. Heidegger insana yönelik bu özdeşlik ve kategorik temelli ontolojik tanımı reddederek; insanı dil ile temellenen ontik ontolojik varlığı,²⁹ varoluşu üzerinden değerlendirir. İnsanın bu ontik ontolojik konumu veya varoluşu varlığa açıklıktır. Bu açıklık insan ve varlığın dilde birbirine çatılması, tahsis edilmesiyle olanaklı olmuştur.

Bu tahsis edilme içerisinde varlığın anlamını kavrayacak olan insan, varlık ve varolan arasındaki ayırmada varlığın anlamını “fark”ın içinde bulur. “Fark” ise her yerdedir ama hiç bir yerdedir, gizlidir. Her yerde olması, varolanların içinde olmasıdır; gizil olması, varolanlarda varlığa saklı olmasıdır. Biz varolanlardaki “fark”la, düşünme içerisinde her yerde karşılaşabiliriz; fakat biz bu karşılaşmanın farkına her zaman varamayız.³⁰ Varolanlardaki “fark”, kavram öncesi olması ile ontolojiktir; tümel değil, tekildir. Biz “fark”la ancak tekil düzlemde, temsile dayalı olmayan alanda yüz yüze gelebiliriz. Temsile dayalı kavramlar varlığı tekil olanla değil, tümel olanla kavramaya çalışır ve varolanlardaki “fark”ın üstünü örter; böylece “fark”ı görmez, tümel olanı, ideyi görür. Batı felsefesinin

27 Heidegger *Identity and Difference*, s. 33.

28 Heidegger, *Identity and Difference*, s. 31.

29 Da-sein'in ontik ontolojik varlığı; ontik bakımdan existence'i (açıklık), ontolojik bakımdan varolanların varlığını problem edinmesidir. Daha fazla bilgi için bk. Heidegger, *Being and Time*, [s. 11-(13)].

30 Bu yukarıda Grimm Kardeşler'in *Kirpi ve Tavşan* adlı masal örneğinde olduğu gibidir. Fark hep oradadır; fakat düşünme olmaksızın görülmezdir.

özdeşlik temelli varlık kavrayışı bu nedenle en tümel olan ve kendiliğinden açık olan üzerinde temellenir. Oysa kavram öncesi ontolojik düzlemde varlık tümel değil, tekildir; “aynı” değil, “fark”tır. Bu nedenle ontolojiye ait olan “fark” ile veya physis ile düşünmeksizin, “fark”la karşılaşabilmek olanaklı değildir. O varolanlarda gizil olandır. Düşünme de varolanlardaki bu gizil olan “fark”ı sorgulamadan, düşünmeden öylece geçmekte; varlığı hep tümel olan ile kavramaya çalışmaktadır. Oysa Heidegger için varlığın görülmesi varolanlarda gizil olanın açığa çıkarılması ile olanaklıdır. Bu da unutulan düşünme ve varlığın zorunlu olarak insanda birbirine tahsis edilmesi veya çatılması ile gerçekleşir. Varlığın anlamının ne olduğu? sorusu da kendini düşünmede ve ontolojik farkta açacaktır.

Bu düşünme içerisinde varlık nedir? Varlık varolanların varlığıdır, “fark”tır. Varlık kendini varolanlarda “fark” ile gösterir, “fark” ile göstermesi onun gizlenmesi anlamındadır. Varolanlarda varlık veya “fark” hep oradadır; fakat kendini gizler. Varlık kendini gizlenmiş olarak gösterdiğinden ancak düşünmede kendini açığa çıkarır. Düşünme varolandaki saklı olan bu “fark” ile nerede karşılaşır? Heidegger’e göre düşünme her yerde “fark” ile yüz yüzedir. “Fark”, düşünme içerisinde verilenle açığa çıkar.³¹ Çünkü Heidegger’in *Varlık ve Zaman*’ın girişinde vurguladığı gibi, varlık tümel olanda belirsiz kalır. Belirsiz kalan varlık ise kendini düşünme ile açığa çıkarır. Oysa varlığı tümel ile kavramaya çalıştığımızda varlık kendini asla vermez. Varlığın tümel ile kavranamayacağına dair temellendirmeyi, Heidegger Hegel’den aldığı bir alıntıyla açıklar:

Birisi manavdan meyve satın almak ister. Ona elma, şeftali, kayısı teklif edilir; fakat sürekli teklif edilen meyveleri reddeder. Çünkü o meyvenin kendisini, varolanların temsilini satın almak istemektedir. Oysa her bir durumda ona teklif edilen meyvedir; fakat yine de o reddeder. Olay şu şekilde tamamlanır, meyve tümel olduğundan ve tümel olduğu ölçüde varolmadığından satın alınamaz.³²

Çünkü meyve temsilidir, oysa varolan tekil olanlardır; tek tek şu elma, armut, kayısı olanlardır.

31 Heidegger, *Identity and Difference*, s. 64.

32 Heidegger, *Identity and Difference*, s. 66.

Heidegger'e göre geleneksel düşünmenin varlık kavrayışı bu örnekteki satın alınmak istenen "meyve" gibidir. Geleneksel düşünme tekil olanı kategorilere dayalı tümelerle, temsillerle kavramaya çalıştığından "fark"ın üstü örtülür ve unutulur. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi meyve tüm tek tek varolanları temsil etmekte, fakat hiçbirini de vermemekte. Temsilci düşünme tümel ile "fark"ın üstünü örter. Fakat "fark" hep oradadır. Bu nedenle Heidegger için varlık, tekil varolanların cins adında kavranamaz. Varlık "fark" olarak her defasında değişen yazgısal özelliklerle kavranır: *physis*, *logos*, ateş, *idea*, *energia*, *töz*, nesnellik, öznellik, istenç, güç istenci, istencin istenci vb.³³ Bu ifadeden hareketle varlığın tarihsel ve diyalektik bir düzen içerisinde ilerlediğine yönelik bir çıkarımda bulunmak hatalı olur. Varlık diyalektik bir tarihe sahip değildir; kendini düşünme içerisinde tekil düzlemde doğuran, açığa çıkaran bir tarihe sahiptir. Bu anlamda varlığın ereği değil, kendini gizinde düşünme ile tekil zamana ait karakterde açığa çıkarması vardır: *töz*, öznellik, nesnellik, istenç, güç istenci vb. Bu tarihsel varlık formları, sıralı bir şekilde değil metafizik bir problem olarak felsefede yer alır. Bu tarihsel varlık formlarının tarihsel özellikleri, hiçlik ve metafizik ile temellenir.

Metafizikte varlık nedir? Metafizikte varlık, hiçliğe karşı bir itirazın belirleyicisi olan "şu" diye adlandırılır. Öyle bir belirleyicilik hiçlikten değil, varolanlardan çıkarılır ve bu varolanlardan varlık açığa çıkar. Varolanlar varlık hakkında yeterli bilgi verir, tersi değil. Varolanların varlığı, tekil varlıkta idede açığa çıktığından; varlığın aşkın özü görülmez. Varlık varolanların varlığı olarak dille ifade edildiğinden,³⁴varlığın özünün kavranmasında dile bağlıdır. Heidegger'e göre ilk önce Platon'un görüşler ve idealar dünyası ayrımında, varlık varolandan koparılır;³⁵ sonrasında Aristoteles ile birlikte varlıktan koparılan dil ve düşünme, varolan problemine yönelerek varlık ve varolanın koparılması daha da derinleşir. Buradaki koparıma düşünmenin ve dilin sahici düşünmeden özcü düşünmeye, hesaplayıcı düşünmeye dönüşmesi ve varlığın unutulmasıdır. Unutulan varlığın felsefi düşünmede yeniden problem edinilmesi ise Nietzsche

33 Heidegger, *Özdeşlik ve Ayrım*, s. 49.

34 Heidegger, *Early Greek Thinking*, s. 22.

35 W. Kluback and J. T. Wilde, *Heidegger-The Question of Being*, New College and University Press, USA: 1958, s. 11.

ile açığa çıkar. Nietzsche varolanın varlığını problem edinerek, Batı düşünmesinde unutulmuş varlık problemini yeniden açığa çıkarır. Heidegger'e göre Nietzsche, bütün bir açıklık ile "özcü" düşünmenin "gerçekliğinin", varlık kavrayışının değiştirilmesi gerektiğini gördü.³⁶ Bu nedenle varolanların varlığını, metafizik bir problem olarak yeniden düşünmenin içine getirir. Bu, varolanın varlığının; ilk ilkelerin problem edinilmesi anlamında metafiziktir. Bu nedenle Heidegger Nietzsche'yi metafizik bir düşünür olarak değerlendirir. O, varolanların varlığını kategorilerle düşünmeden, metafizik düşünmeyle kavramak ister.

Varolanın varlığında kavranması gereken nedir? Heidegger ontolojisi bu dildir, düşünmedir, insandır; daha temelde Da-sein'dir. Da-sein nedir? İnsanın ontik ontolojik varlığının açığa çıkarılmasıdır. Çünkü Heidegger için insanın ontik ontolojik kökeninden koparılabilir etik ve politik kavramlarla anlamlandırılması, varlığın anlamını açığa çıkarmada yetersiz kalır. Hem Heidegger'de hem de Nietzsche'de insanın temel yapısı ontolojiktir ve bu yapı onun bütüncül boyutunu oluşturur. İnsanın ontolojik konumunun dışında yaptıkları, yarattıkları, başardıkları ise tarihseldir. Bunlardan varlığın sahici anlamını elde etmek olanaklı olmadığından, varlığın anlamı ontolojik kökeni ile açığa çıkarılmalıdır. Açığa çıkarılması gereken insanın ontolojik kökeninin ne olduğudur. Ontolojik varoluşunun dışında ona yüklenenler sıfatlardır, aşkındır. Sıfatlar ile insan şu şekilde tanımlanır: İnsan politiktir, ekonomiktir, sosyaldır, rasyoneldir vb. Bu nedenle, Heidegger insanı rasyonel bir varlık olarak değil de dünya içinde varlık olan ontolojik konumuyla tanımlar. Bu konum dil ve düşünme ile temellendiğinden; insan ve varlık dilin, düşünmenin çatısı altında birbirine tahsis edilir. İnsan ve varlığın düşünmede birbirine tahsis edilen ontolojik konumundan açığa çıkacak olan ise "öz" değil, "fark"tır. Çünkü düşünme kendini öz ile değil "fark" ile orada olan varlığa, Da-sein'e açar. Böylece varlık "fark" olarak kendini temsilci, kategorik olmayan düşünmede açar. Heidegger düşünmeyi, modern düşünmenin özünü oluşturan hesaplayıcı düşünmeden farklı bir yerde Antik Greek düşünmesindeki physis yapısıyla

36 Heidegger, *What is Called Thinking?* Translation of Was Heisst Denken, Perennial Published, New York: 1976, s. 57.

yeniden konumlandırır. Bu, unutulmuş olan düşünmenin yeniden “fark” olarak açığa çıkarılmasıdır.

2.1. Fark Olarak Düşünme

Heidegger'e göre “fark”, varolan varlıktır. Düşünmek de “fark” olan varlığın anlamı ve ilk ilkeleri (metafizik) üzerine soru sormaktır. Bu nedenle düşünmek “aynı” üzerine temellenmeyip, hep varolanda saklı olan “fark” üzerinedir. Saklı olan “fark”ın açığa çıkarılması ise geriye doğru, varlığın ilk ilkelerine yönelik solumayla olanaklıdır. Bu anlamda geriye doğru adım, şimdi de mevcut olanın tarihi içerisinde saklı olan anlamı açığa çıkarmak için gereklidir. Geriye doğru adım düşünmenin kendisine, Greek kökenine doğrudur. Düşünmenin Antik-Greek kökeninde varlık ve düşünme aşkın, değişmez, zaman üstü değildir, değişime, çokluğa ve “fark” olarak fark’a açıktır. Heidegger'e göre düşünme ancak “fark” olarak “fark”tan yola çıkarak düşünülecek olana gider.³⁷ Bu “fark” olarak “fark”ın içinde yerleşik olanı anlamak ise, öncelikle tümellerin kavranması gerektiği düşüncesine dayalı olan düşünmenin geleneksel yoluyla olanaklı değildir. Düşünmenin geleneksel yolu düşünmeyi şeylerin ne olduğunu, özünü açıklayan temsile indirger. Bu türeden bir düşünmede, varlığa açıklık yoktur. Düşünmenin varlığa açıklığı sahici düşünmeyle, dilin içerisinde gerçekleşir. Varlığa açık olan sahici düşünme varlığın sesine açık olduğundan, onun seslenişini dinleyen düşünmedir. Varlığın dildeki seslenişine uygun gelen bu düşünme, varlığı varolan ile; varolanı da “fark” halinde varlığın dilinde düşünmeyi olanaklı kılar. Bu nedenle “fark olarak fark”ı görmeyi mümkün kılacak düşünme, varlığın dilindeki seslenişini dinlemekle olanaklıdır.

Heidegger'e göre varlık her zaman ve her yerde dil yoluyla kendini sesler. Dile getirilen ise varlığın sözle ifadesidir, güvenceye alınmasıdır. Bu Herakleitos'un varlık logostur ifadesinin bir devamı olarak görülür. Çünkü Herakleitos'un düşünmesinde logos varlığın sözle toplanması, bir araya getirilmesi olarak varolanların varlığının adı olur.³⁸ Bu anlamda düşünmek logostur, bir araya getirendir, dildir; en temelde varlığın olum-

37 Heidegger, Özdeşlik ve Ayrım, s. 36.

38 Martin Heidegger, *Early Greek Thinking*, s. 77.

lanmasıdır. Bu olumlamanın gerçekleştiği varlık, insandır. Varlık ve insan dilde bir araya geldiğinden, varlığın insanın özüyle ilişkisinde başarılı düşünme olur;³⁹ düşünmede dile gelen ise varlık olur. Bu nedenle dil varlığın evidir ve onun evinde ikamet eden insan bu varlığın çobanıdır, koruyucusudur.⁴⁰ Batı felsefe tarihinde varlığın çobanı olan insan, düşünmenin physis olan anlamını unutarak; düşünmeyi modern matematik ile varlığa tahakkümün bir aracı haline getirmiştir.⁴¹ Heidegger için araçsal düşünme modern düşüncenin ayırt edici özelliğidir. Araçsal düşünmeyle varlığın sesini unutan modern düşünme, varlığı çokluk olan “fark” ile değil de varlığı tümel olanla, temsillerle kavrar. Bu nedenle de Heidegger Batı düşünme tarihinde, düşünmenin uzun zamandır çorak bir arazide terk edildiğini⁴² söyler. Bu bir başka anlamda hesaplayıcı düşünmeyle, varlık ve düşünme arasındaki bağı koparılmasıdır.

Heidegger ise varlık ve düşünme arasında koparılan bağı yeniden kurmak için varlık ve düşünmeyi bir birine tahsis eder. Bu da ancak varlık ve düşünmenin insanın varoluşunda, physis ve logosun bir araya toplanmasıyla gerçekleşebilir. Bu birliktelikte düşünmenin problemi varolanın varlığı olur; varolanın varlığına ilişkin bu problem metafizik bir problemidir. Çünkü metafizik, varolanların varlığını sorar.⁴³ Varolanların varlığının “neden oluştuğunu?” sorar. Bu anlamda varolanların varlığının anlaşılmasında “fark”, metafiziğin sorgulamasına dahil olur. Bu sebeple Heidegger’e göre varlık “varlığın anlamının ne olduğu?” problemidir. Varlığın anlamı problemiyle yazılan *Varlık ve Zaman*’da Heidegger, geleneksel Batı düşünmesinin varlığın sahici anlamını kavramada başarısız olduğunu ifade eder.⁴⁴ Geleneksel Batı düşünmesi varlığı, deneyimin ötesinde genel bir obje olarak kavrar; onu nesne olana dönüştürür. Bu nedenle Heidegger

39 Heidegger, “Letter on Humanism”, *Basic Writings*, edited by David Farrell Krell, A Division of Harpercollins Publishers, SanFrancisco, 1993, pp. 214-265, s. 217.

40 Heidegger, *age.*, s. 214-265; 245.

41 Daha fazla bilgi için bk. Heidegger, “Modern Bilim, Metafizik ve Matematik”, *Bilim Üzerine İki Ders*, çev. Hakkı Hünler, Paradigma, birinci basım, İstanbul: 1998, s. 45-83.

42 Heidegger, “Letter on Humanism”, *Basic Writings*, s. 214-265, s. 219.

43 Heidegger, *What is Called Thinking?*, p. 100.

44 Heidegger, *Discourse On Thinking*, translated by John M. Anderson and E. Hans Freund, Harper&Row Publishers, New York: 1996, s. 15.

geleneksel varlık kavrayışına sinen anlamları eler ve varlığın anlamını düşünme üzerinden yeniden sorgulamaya açar.

Düşünme üzerinden sorgulamaya açılan varlığın anlamı probleminde sorgulanan düşünmenin kendisi olur. Sorgulanan, düşünmenin varlıkla koparılan bağı; unutulmuş “fark” olur. Çünkü hem düşünme hem de varlık, temsillerle ve en tümel ile kavrandığında varolanlardaki saklı olan varlık, “fark” görülmez; varlık bilginin, epistemolojinin bir alanına dönüşür. Oysa Heidegger için düşünmek epistemolojiyle ilgili olmayıp, metafizikle ilgilidir. Ona göre düşünmek bilimlerin yaptığı gibi hesaplayıcı ve kategorileştirici bir bilgi gerektirmez; düşünmek yararlı pratik bilgi üretmez; düşünmek bizi eylem gücüyle doğrudan donatmaz.⁴⁵ Düşünmek geniş olmayan bulmacaları çözer, bizi soru sormaya çağırır. Bu nedenle bizi düşünmeye çağırarak temsiller, kategoriler değildir, sorudur.⁴⁶ Soru ise “hiçlikten daha çok niçin bir şey var?” diye soran metafiziğe aittir; metafizik düşünmede yer alan “fark”a aittir.

3. Metafizik Fark

Metafizik nedir? Metafizik, varolanın varlığının sorgulanmasıdır. Varolanların varlığının sorgulanması, metafizikte şu soru bağlamında ele alınır: “Hiçliğin yerine niçin varolanlar var?”⁴⁷ Heidegger’e göre bu soru ilk ilkelere aittir.⁴⁸ Bu nedenle metafizik olarak fark, metafiziğin onto-teo-lojik yapısı, ilk ilkelerin bilimi ile ilgilidir. Çünkü metafiziğin özünü belirleyen “fark”tır. Metafiziğin bu özünün kendini ifade ettiği düşünür ise Hegel’dir. Hegel; varlık, düşünme ve “fark” arasındaki onto-teo-lojik bağı kurarak varolanların varlığının anlamını kavranır kılar. Hegel, Parmenides’ten beri devam eden varlık ve düşünmenin özdeşliği problemine, her ikisinin aynılığı ile yaklaşır. Hegel için düşünmenin problemi bir şey üzerine olan düşünme değil, her ne ise o olan düşünmenin kendisi, mutlak ideadır.⁴⁹ Mutlak idea nedir? Mutlak idea varlıktır; yok olmaz yaşamdır, hakikatin kendini belirlemesidir. Daha temelde o “fark”tır, varlık olan düşünmedir.

45 Heidegger, “What is Metaphysics?”, s. 159.

46 Heidegger, “What is Metaphysics?”, s. 167.

47 Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, s. 1

48 Daha fazla bilgi için bk. Heidegger, *Özdeşlik ve Ayrım*.

49 Heidegger, *Identity and Difference*, s. 43.

Bu nedenle Hegel için düşünmenin problemi, varlık olan düşünmenin kendisidir.⁵⁰ Heidegger Hegel'in bu mutlak varlık olarak tanımladığı düşünme idesinin ne anlama geldiğini açığa çıkarmak için Hegel'in varlık düşüncesine yönelik üç temel soru yönlendirir: 1. "Hegel için düşünme problemi nedir?, bizim için nedir?", 2. "Hegel için düşünmenin tarihi ile konuşmanın ilkesi nedir?, bizim için nedir?", 3. "Hegel için bu konuşmanın karakteri nedir?, bizim için nedir?"⁵¹

Birinci soru bağlamında, Hegel için düşünmenin problemi varolanlardaki varlık olan mutlak düşünme ve ideadır; Heidegger içinse düşünmenin problemi "aynı" ve "fark olarak fark"tır.⁵² İkinci sorunun yanıtı, Hegel için felsefe tarihiyle girilen diyalogun amacı, önceki düşünürler tarafından düşünülmüş olanın gücüne erişmektir; Heidegger içinse gelenekle yapılan konuşmanın amacı, düşünülmüş olandan düşünülmemiş olana ulaşmaktır. Üçüncü sorunun yanıtı, Hegel için önceki düşünürlerle yapılan konuşmanın amacı, düşünmeyi temellendirmektir; Heidegger'e göre ise düşünülmemiş olanı elde etmek için, geriye doğru atılan metafizik adımdır. Bu adım düşünmenin kendisi olan "fark"tır; düşünülmüş olandan düşünülmemiş olanı, gizil olanı açığa çıkarmaktır. Çünkü Heidegger için "fark" düşünülmemiş olandır, düşünülmemiş olan da geriye doğru atılan adımla belirlenir. Bu geri adımdaki amaç düşünülmüş olandan; henüz düşünülmemiş olanı, unutulana, "fark"ı açığa çıkarmaktır.⁵³ Açığa çıkarılacak olan nedir? "Varolanların varlığının ne olduğudur." Bir başka ifadeyle, "niçin hiçlik değil de varolanlar var? sorusunun gösterdiğiidir.

Heidegger'e göre varlık, tüm varolanların temeli olması bakımından metafizik bir problemdir. Metafizik, varlığı ilk neden (causa prima) ile düşünür. İlk neden varolanların varlığıdır (logos, töz, özne, düşünme, istenç vb), "varolanların varlığının anlamı nedir?" sorusunun yanıtıdır. Yanıt ise her bir durumda düşünülmemiş olan "fark"tır. Bu anlamda Heidegger için biz her ne zaman varolanların varlığı problemi üzerine düşünürsek, her bir durumda "fark" ile ilgiliyizdir. Böylece "fark", varolanların var-

50 Heidegger, *Identity and Difference*, s. 45.

51 Heidegger, *Identity and Difference* s. 46.

52 Heidegger, *Identity and Difference*, s. 47.

53 Heidegger, *Identity and Difference*, s. 50.

lığını düşünmede metafizik fark'a dönüşür. Metafizik fark, varlığın ilk ilkelerine ilişkin problemin, düşünülmemiş olanın açığa çıkarılması olur. Heidegger'e göre Aristoteles'ten Nietzsche'ye kadarki metafizik gelenek, bir bütün olarak ilk neden ile varolanları düşündüğünden; o, varolanları "fark"ın içindeki "ayrım" bakımından temsil eder, "fark" olarak "fark"ı görmezden gelir. Heidegger içinse "metafizik fark", kendini varolanların varlığında gösterdiğinden onto-teo-lojiktir. "Fark"ın onto-teo-lojik olması, onun onto-logic özelliğindedir. Bu şu anlamdadır: Varolanların varlığını düşünmesi ile ve "farktaki fark" tarafından belirlenen mantık, onto-teo-lojiktir.⁵⁴ Burada düşünmenin problemi varlık olur. Düşünmenin probleminin varlık olması, varlık ve varolan arasında bir ayrımının olup olmadığının kavranması, "fark"ın ne olduğunun kavranmasıyla olanaklıdır. Bu nedenle Heidegger için problemi varlık olan düşünme, "fark"a dönüşür. Her bir durumda kendini varolanda açığa çıkaran varlık, aynı değil "fark" olur: "Fark", logos olur, idea olur, energia olur, düşünme olur, istenç olur, zaman olur. Bu nedenle varolanın varlığında hep açığa çıkan "aynı" olmayıp, "fark"tır. Düşünme de bu varolandaki "fark"ı açığa çıkarmak için, hep geriye doğru bir adım izler; bu geriye doğru izlenen adımda varlık olan "fark" açığa çıkar.⁵⁵

Heidegger'e göre "fark", her zaman ve her yerde düşünmedir; "fark", varlık olarak varolandadır, fakat bu pek fazla dikkate alınmaz.⁵⁶ Onun ne olduğu üzerine pek düşünülmez. Heidegger için "fark", metafiziğin öz yapısına aittir. Bu öz yapı, Platon felsefesi ile başlayan düşünme geleneğinde varlığın anlamının öz ve varoluş ayrımı ile temellenmesiyle kopar. Bu: İdeanın, özün problem edinilmesiyle varlığın varolandan koparılmasıdır. Varlığın varolandan koparılmasına ve unutulmasına neden olan bu özcü ve tümel varlık kavrayışı Platon'dan Aristoteles'e ve Ortaçağ felsefesine; oradan modern felsefeye geçerek, Nietzsche'ye kadar devam eder. Bu gelenekteki varlık ve öz veya varoluş ve öz ayrımında ayrıcalıklı olan "aynı"dır, öz'dür. Öz'ün varolanlar üzerinde bir önceliği vardır; varolanlar bu tümel olan özden, varlıktan kavranır, fakat tümel olan varlığın

54 Heidegger, *Identity and Difference*, s. 70.

55 Bu varlığın ilk ilkelerinin, varolanlarda saklı olanın açığa çıkarılması anlamında metafiziktir.

56 Heidegger, *Özdeşlik ve Ayrım*, s. 46.

kendisi belirsizdir. Bu da Greekler’de physis olan varlığın, varoluşun anlamının yitimine neden olur. Varlığın physis anlamının yitimiyle birlikte, öz şimdide mevcut olanın karşıtına dönüşür. Çünkü varlık ve öz ayrımında, öz kalıcı olandır ve değişmeyendir. Oysa bu değişmeyende “fark”ı elde etmek olanaksız olduğundan, “fark” öze-aynıya karşıt olana dönüşür. Platon’un *Sofist* diyalogunda bu ayrım şu şekilde tartışılır: “Dünya içerisinde olan ‘aynı mıdır?, yoksa ‘fark’ mıdır?’”⁵⁷ “Aynı bir şeyin kendi kendisi ile ilişkisiyken, ‘fark’ bir şeyin başka bir şeyle ilişkisidir.”⁵⁸ Burada “fark” öz’ün varolmayanına, karşıtına; öze göre farklı bir doğaya sahip olana dönüşür. Oysa Heidegger’e göre varlık kendini öz ile değil, physis ile “fark”ta veya oluşta açar. “Fark” varlığın orada olan physis olarak kendini, sürekli yeniden ifade etmesine dönüşür. Bu anlamda Heidegger’in “fark”ın veya varlığın unutulması olarak ifade ettiği tarih, varlığın physis olan başlangıcının unutulmasıdır. Bu unutulma modern metafizikte de devam eder.

Modern metafizik nedir? Modern metafizik varlığın özne temelinde değerlendirilmesidir. Bu metafizikte varlık istençtir ve istenç özün pek çok kıvrımında içerilir: O, aklın istencidir; tinin istencidir; sevgi veya gücün istencidir.⁵⁹ İstenç ve onda temsil edilen eylem de insan yetisi ve eylemi olarak bilinir. Modernitede varlığın öz karakteri, onun modern özünün tamamlanmasıyla güç istenci olur. Bu anlamda Antik-Greek düşünürlerinde “ousia”, Platon’da “idea”, Aristoteles’te “energia” olan varlık; modern metafizikte istenç olur. Böylece modernitede de hakikat olan öz, varlıktan koparılır. Oysa Heidegger’e göre varlık ve hakikat, esas kökenlerinde gizlenmiş olmaları ve meydana gelmeye açıklık bakımından birbirlerine aittirler.⁶⁰

Varlık ve hakikatin, varlık ve düşünmenin bu birbirine aitliğini en iyi ifade eden varolan insandır. Modern metafizikte insan, diğer varolanlar arasında bir varolan olarak yetilerle oluşturulur. İnsanın özü, doğası, ne ve nasıl olduğu metafiziğin kendinde olduğundan; Heidegger’e göre metafizik insanın doğasına ait olur. Bu doğanın kendisi nedir? Descartes

57 Plato, *Sofist*, 254e.

58 Plato, *Sofist*, 255d.

59 Heidegger, *The End of Philosophy*, s. 11.

60 Heidegger, *The End of Philosophy*, s. 75.

için, sorusuz ve tartışmasız bir şekilde “mevcut olan” ve her zaman bilginin içinde temellenen “düşünen ben”dir. Schelling’de istençtir. Bu anlamda modern metafizik de “fark”ı düşünmez; “fark”ı varlık ve varolan arasındaki bir ayrım olarak görür; “ontolojik fark”a önem vermez;⁶¹ Platon’un *Sofist* diyalogunda olduğu gibi, “fark”ı iki şey arasındaki ayrım bağlamında öz ve yokluk ile değerlendirir; varlığı, Platon ve Aristoteles düşünmesinden aldığı tümel ve öz olan ile açıklamaya devam eder. Oysa Heidegger için “fark” iki şey arasındaki ayrım değildir, “fark” ontolojiktir. Ontolojik bir problem olması ve varolanın varlığındaki ilk ilkeleri düşünmesi, “niçin hiçlik değil de varolanlar var?” sorusunu varlığa yöneltmesi temelinde metafiziktir. “Niçin hiçlik değil de varolan var?” sorusu ise metafiziğin özüdür. Çünkü tümel varlık gibi hiçlik için de “-dır” (kopula) ile ifade edilebilecek bir varolan yok. Hiçliği var olarak tanımlayacak kopula olanaklı olmadığından; hiçlik, varolanların bütününe olumsuzlanmasına, değillenmesine dönüşür⁶² O, saf ve basitçe varolmayan⁶³ olur. Hiçlik varolmayan ile açıklandığında, olumsuzlamanın en yüksek belirlenimi altına getirilir. Böylece olumsuzlama ve “fark” arasındaki bağın nasıl kurulduğu da temellenir.

Hiçliğin olumsuzlamanın en yüksek belirlenimi olduğu yerde, “fark” olumsuzlamanın bir unsuruna dönüşür. Çünkü “fark” hiçlik gibi varolanın karşısında, aynı öze sahip olmadığından varolmayan ile değerlendirilir. Oysa Heidegger’e göre varlıkta varolan hiçlik, “-olmayan”, değil; “fark”tır. Hiçlikte varolanların bütününe olumsuzlanabilmesi ise bir idea ile düşünülebildiğinden ancak düşüncede, imgelemde olumsuzlanır. Fakat hiçliğin idea olarak olumsuzlanması, hala hiçliğin ne olduğu hakkında bir şey söylemez. Bu anlamda hiçlik olmayan ve onun hakkında bir şey söylemek olanaksız olduğundan, hiçlik ancak A’A’dır ilkesiyle tanımlanabilir. Çünkü hiçlik de tıpkı varlık gibi en tümel olandır ve mantık ilkeleri gereği, en tümel olan her zaman için tanımlanamazdır. Bu nedenle hiçlik herhangi bir şey (-dır, kopula) olamaz, o hiçliktir. Hiçliğin “-dır” (kopula) olması, onu hiçlik olmaktan çıkaracaktır ve varolana dönüştürecektir. Çünkü ko-

61 Heidegger, *Identity and Difference*, s. 16.

62 Heidegger, “What is Metaphysics?” *Basic Writings*, s. 89-110.

63 Heidegger, “What is Metaphysics?” s. 97.

pula varlığı gösterir. Bu durumda da varolan hiçlik olmayacaktır. Böylece Batı felsefesinin geleneksel varlık kavrayışında, “hiçlik hiçlik olarak” varolanın varlığının bütünüyle olumsuzlanmasına dönüşür. Heidegger’e göre olumsuzlanmanın da kökeninde yer alan hiçliktir, tersi değil.⁶⁴

Hiçlik problemi Batı felsefesinde Antik-Greek düşünmesinden beri süregelir. “Niçin hiçlik değil de varolanlar var?” sorusu Antik felsefede “hiçlikten hiçbir şey meydana gelmez” (ex nihilo nihil fit) şeklinde yanıtlanır. Antik metafizik hiçliği varolmayan anlamında, form kazanmamış şey olarak tanımlar. Varolmak ise kendisini bir imaj olarak gösteren bir form, bir ben olmaktır. Ortaçağ Hristiyan teolojisi ise Antik felsefenin “hiçlikten hiçbir şey meydana gelmez” önermesini reddeder ve onu Tanrıdan ayrı, varolanların yokluğu anlamında kullanılır. Hristiyan teolojisinde, “hiçlikten yaratılmış varolanlar gelir” (ex nihilo fit-ens creatum).⁶⁵ Hiçlik bilim ile temellenen modernitede de yok sayılır, reddedilir.⁶⁶ Bugün insan varoluşunun ne olduğunu metafizik değil, bilim açıklamaya çalıştığından hiçlik problemi hala yok sayılır. Bugün için hiçlik sorunu ile karşı karşıya olunan durum, onun açık bir yanıtının olanaklı olmadığıdır. Bu nedenle hiçlik gizlenmiştir; bilimin ilgilenmediği bu olan (hiçlik), varolmayan olarak terk edilmiştir. Heidegger içinse hiçlik varolanların varlığında açığa çıkar; tanımlanamayan hiçliğin kendini açığa çıkarabileceği alan varlığın içindeki kaygıdır.⁶⁷ Ona göre “hiçlikten varolanlar olarak bütün

64 Heidegger, “What is Metaphysics?”, s. 105.

65 Heidegger, “What is Metaphysics?”, s. 107.

66 Heidegger, “What is Metaphysics?”, s. 95.

67 Heidegger, “What is Metaphysics?”, s. 89-110; 101. Heidegger’e göre kaygı insan varoluşunun özündedir ve sürekli oradadır; fakat üstü örtülüdür, unutulmuştur. Bu unutilan kaygı herhangi bir anda varoluşta görünebilir. Kaygının açığa çıkması için alışılmamış, beklenmedik olaylara gerek yoktur. Tam da bu kaygı durumudur insanı hiçlikle karşı karşıya getiren. Kaygı nadiren kaynaklanmasına rağmen her zaman hazırdır. Kaygının açığa çıktığı an, hiçlikle de karşılaşılan andır. Bu nedenle sürekli varolan ve unutilan kaygıyı, günlük yaşamın içerisinde nesnesi olan can sıkıntısından ayrı tutmak gerekir. Hiçlik can sıkıntısı anında değil, kaygı anında açığa çıkar. Bir nesnesi olmayan kaygı anında, varolanlar bir bütün olarak açığa çıkar. Tam da varolanların bir bütün olarak açığa çıktığı an olarak kaygı, hiçlikle yüzleştirir Da-sein’i. Çünkü hiçliği açığa çıkaran kaygıdır. Kaygı anında varolanların bir bütün olarak açığa çıkması, varolanların bütünüyle olumsuzlanması olan hiçlikle karşı karşıya getirir Da-sein’i. Bu nedenle Heidegger’de hiçlik kaygıya neden olmaz, tam tersine varolanları bir bütün olarak açığa çıkararak kaygı hiçliğe neden olur. Tam da bu kapsamda hiçlik fark da değil, tümel de açığa çıkar. Oysa fark da kendisini açığa çıkaran hiçlik değil, varlıktır.

varolanlar meydana gelir (ex nihilo omne ens qua ens fit).⁶⁸ Metafizik de varolanların ilk ilkelerini problem edinmesi temelinde onto-teo-lojik olur ve metafiziğin onto-teo-lojik yapısında varlık, hep onda saklı olan “fark” olur. Bu anlamda varlığın anlamı; varolanda saklı olan ve her bir defasında ousia, idea, energia, Tanrı ve istenç olarak açığa çıkan “fark”tır. “Fark” ise önümüzde serili olan varolanda, düşüncede saklı olan olması ve sahici düşünmede açığa çıkması nedeniyle metafiziktir.

Sonuç

Batı felsefe tarihinin özünde yer alan varlık problemi, Antik Grek düşünmesinden modern düşünmeye kadar çok farklı anlamlarda kullanılmıştır. Antik Greek düşüncesinde varlık doğan, orada olan physis'tir. Varlığın değişime ve “fark”a açık bu physis anlamı, Parmenides'in felsefesi ile “bir ve aynı” olan varlığın problemine dönüşür. Parmenides'ten Platon ve Aristoteles'e geçen “bir ve aynı” ile açıklanan bu varlık düşüncesinde varlık, varolanların en tümeli olarak kavranır. Varlığın physis'ten cins ad olan en tümele dönüşmesi, Heidegger için Batı felsefe tarihinde varlığın unutulmasıdır. Çünkü varlık en tümel ile kavrandığında, varolanların en cins adı olur ve varolandaki “fark”ın unutulmasıyla sonuçlanır. Bu nedenle Heidegger'e göre Platon ve Aristoteles felsefeleri ile başlayan ve Nietzsche'ye kadar süren varlığın tarihi, varlığın ve “fark”ın unutulmasıdır. Heidegger için varlık varolandadır. Varolanda olması bakımından varlık “aynı” olan cins ad değil, varolanda saklı olan “fark”tır. Grimm Kardeşler'in Tavşan ve Kirpi masalında olduğu gibi, varolanda saklı olan varlık hep “fark”tır, önümüzde serilidir. Fakat varlığı tür ve cins kategorileştirmesi içinde düşünen temsilci düşünmede “fark” varolmayandır, hiçliktir. Bu nedenle varolandaki “fark”ın açığa çıkması, düşünmenin varlığın sesini dinlemesi ve onu düşünmesi ile olanaklıdır. Bu düşünme hesaplayıcı, ölçen ve kategorileştiren, “aynı” olanı arayan düşünme olmayıp; her bir defasında varlığı, ondaki “fark”ı yeniden açan Antik-Greek düşünmesiyle temellenen sahici düşünmedir. Bu düşünme yapısında varlık metafizik bir problem olan ilk ilkelerin ne olduğunu tümel olanda değil, varlığın anlamının tarihi ile ve her bir defasında töz, idea, energia, Tanrı, istenç, güç istenci olarak varlıkta açar. “Fark” da her bir defasında bu varolanın varlığında, varlığın kendisi olan “metafizik fark” olarak saklı olmalıdır.

68 Heidegger, “What is Metaphysics?”, s. 89-110; 108

Öz

Martin Heidegger'in Varlık Ontolojisinde *Fark* Metafiziği

Bu çalışmada Heidegger'in varlık ontolojisinde, “fark”ın metafiziğinin ne olduğu değerlendirilecektir. Değerlendirme Heidegger'in Batı düşünme geleneğinde varlığın ve düşünmenin unutulması olarak ifade ettiği “ontolojik ve metafizik fark” üzerinedir. Çalışmada “fark” problemi, “Heidegger'in varlık ontolojisinde fark nedir?”, “fark”ın ontolojik ve metafizik anlamı nedir?”, “bu ‘fark metafiziği’ nin Batı düşüncesindeki temelleri nelerdir?” soruları kapsamında ele alınacaktır. Genel olarak “fark” Heidegger’de etik ve politik alana değil, ontolojik ve metafizik alana aittir. Heidegger’de ontoloji, “varolanların varlığının anlamı” üzerine tarihsel düşünmeyken; metafizik “varlığın ilk ilkelerinin ne olduğu” üzerine onto-olojik düşünmedir. Bu nedenle “fark”ın ontolojik ve metafizik analizi, ontolojik düzlemde varlık, varolan ve düşünme; metafizik düzlemde ise varlığın ilk ilkeleri ve hiçlik temelinde gerçekleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Heidegger, varlık, varolan, fark, ontoloji, metafizik, düşünme, hiçlik

Abstract

The Metaphysics of *Difference* in the Ontology of Being of Martin Heidegger

In this study, the metaphysics of “difference” in Heidegger’s ontology of being will be evaluated. The evaluation is based on the “ontological and metaphysical difference” as Heidegger has expressed as forgetting the being and thinking in the Western thinking tradition. The issue of difference will be addressed within the scope of the questions of “what is difference in the ontology of being by Heidegger?”, “what is the ontological and metaphysical meanings of “difference”?”, “what are the foundations of difference metaphysics in the Western thought?”. In general, the difference is not in the ethical and political sphere, but in the ontological and metaphysical sphere in Heidegger. The ontology in Heidegger is the historical thinking on the “meaning of the Being of beings” while the metaphysics is ontotheological thinking on the “first principles of being”. For

this reason, the ontological and metaphysical analysis of the “difference” will be made on the being, being and thinking in the ontological platform, while it will be made on the first principles of the being and nothingness in the metaphysical platform.

Keywords: Heidegger, being, difference, ontology, metaphysics, thinking, nothingness

Kaynakça

- Aristoteles, *Metafizik*, çeviren. Prof. Dr. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, 5. Baskı, İstanbul: 2014.
- Joan Stambaugh, “Introduction”, *Martin Heidegger-Identity and Difference*, Harper & Row, New York: 1969.
- Martin Heidegger, *Being and Time*, translated by Joan Stambaugh, State University of New York Press, Albany: 1996.
- Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çeviren: Kaan H. Ökten, 2. Basım, Agora Kitaplığı, İstanbul: 2011.
- Martin Heidegger, *The End of Philosophy*, trans. By Joan Stambaugh, Harper & Row, New York, London:1973.
- Martin Heidegger, *Özdeşlik ve Ayrım*, çev. Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara: 1997.
- Martin Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, translation by Gregory Fried and Richard Polt, Yale University Press, London: 2000.
- Martin Heidegger, *Identity and Difference*, translated by Joan Stambaugh; Harper & Row, New York: 1969.
- Martin Heidegger, *Early Greek Thinking*, translated by David Farrell Krell and Frank A. Capuzzi, Harper and Row Publishers, New York: 1984.
- Martin Heidegger, *Discourse On Thinking*, translated by John M. Anderson and E. Hans Freund, Harper&Row Publishers, New York: 1996,
- Martin Heidegger, *What is Called Thinking?* Translation of Was Heisst Denken, Perennial Published, New York: 1976.
- Martin Heidegger, “Letter on Humanism”, *Basic Writings*, edited by David Farrell Krell, A Division of Harpercollins Publishers, SanFrancisco: 1993.

- Martin Heidegger, “Modern Bilim, Metafizik ve Matematik”, *Bilim Üzerine İki Ders*, Çev. Hakkı Hünler, Paradigma, 1. Basım, İstanbul: 1998.
- Martin Heidegger, *Parmenides*, translated by Andre Schuwer and Richard Rojcewicz, Indiana University Press, Indianapolis: 1992.
- Martin Heidegger, “What is Metaphysics?”, *Basic Writings*, edited by David Farrell Krell, A Division of HarperCollins Publishers, San Francisco, 1993. pp. 89-110.
- Plato, *Sofist*, edited by John M. Cooper, Hackett Publishing Company, Indianapolis: 1997.
- W. Kluback and J. T. Wilde, M. Heidegger-*The Question of Being*, New College and University Press, USA: 1958.